

УДК 342.92

О.Є. КОСТЮЧЕНКО, канд. юрид. наук, доц., Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ

ПРОТИДІЯ ЗАГРОЗАМ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Ключові слова: загрози фінансовій безпеці, об'єкт адміністративно-правових відносин, протидія загрозам фінансовій безпеці

Трансформація суспільних відносин, зумовлена розвитком в Україні ринкової економіки призвела до того, що суб'єкти господарювання та державні органи спрямовують свою діяльність на протидію загрозам фінансовій безпеці з метою забезпечення належного функціонування як суб'єктів господарювання так і держави в цілому. Саме тому характеристика протидії загрозам фінансовій безпеці як об'єкту адміністративно-правових відносин має важливе теоретичне та практичне значення для розмежування правових форм забезпечення фінансової безпеки в Україні. Конституційні положення визначають, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.3); захист та забезпечення економічної безпеки України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст.17); народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст.5); державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст.6) [1]. Це доводить, що відносини із забезпечення економічної (фінансової) безпеки реалізуються за участю суб'єктів, наділених владними повноваженнями. А, отже, проаналізувати протидію загрозам фінансовій безпеці як об'єкт правовідносин, це важлива практична задача науки адміністративного права.

Метою статті є узагальнення основних положень щодо характеристики протидії загро-

зам фінансовій безпеці як об'єкту адміністративно-правових відносин та на основі їх дедуктивного аналізу визначити специфіку та особливості цього об'єкту.

Теоретичну основу дослідження склали роботи таких відомих вчених, як: С.С. Алексєєв, О.І. Барановський, Е.С. Дмитренко, А.О. Єпіфанов, О.С. Іоффе, Є.В. Курінний, Ю.К. Толстой, М.В. Цвік, М.Д. Шаргородський.

В цілому дослідженню об'єктів правовідносин у юридичній літературі приділяється достатньо уваги, однак підходи до визначення об'єктів правовідносин різняться. Ю.К. Толстой висловлював думку про те, що об'єктом правовідносин може визнаватися лише майбутня, тобто можлива поведінка суб'єкта [2, с.60]. Автор доводить, що загальним об'єктом правовідносин є те фактичне суспільне відношення, на яке правовідношення впливає; крім того, вважає автор, у правовідношенні може бути спеціальний об'єкт або предмет у вигляді речі або продукту духовної творчості [2, с.65]. На думку С.С. Алексєєва, використовувати питання про об'єкт необхідно для більш повного висвітлення фактичної сторони правовідносин, тобто матеріальних і нематеріальних благ, які задовольняють інтереси уповноваженого, приймати до уваги особливості об'єктів в правовідносинах пасивного й активного типу, чітко представляти практичне значення проблеми об'єкта та її своєрідність постановки у галузях права [3, с.395, 400]. Інші науковці пишуть так: «об'єктом правовідносин є матеріальні або нематеріальні блага, задля одержання, передачі або використання яких виникають права і обов'язки учасників правовідносин» [4, с.343]. Висловлюється позиція, що об'єктом правовідносин є те, на що спрямовані або впливають правовідносини [5, с.228].

Є.В. Курінний доходить висновку, що внутрішня побудова об'єкта адміністративно-правових відносин характеризується дворівневою конструкцією, допоміжна частка якої пов'язана з поведінкою суб'єктів зазначених відносин, а головний рівень складають узагальнені потреби та інтереси, що вже мають

адміністративно-правову регламентацію і реалізуються за допомогою відповідних норм [6, с.14]. На нашу думку, відмінності у поглядах на об'єкт правовідносин, зокрема адміністративно-правових, полягають у тому, що науковці досліджують названий об'єкт з різною метою задля регулювання суспільних відносин з різною предметною сферою правового регулювання. Ми вважаємо, що об'єктом адміністративно-правових відносин виступає поведінка людей. Саме з цієї позиції, а не через предмети чи інтереси проявляється об'єкт правовідносин. Це пояснюється тим, що норми права спрямовують регулюючий вплив не на предмети, а на суспільні відносини між учасниками адміністративно-правових відносин. На матеріальні чи нематеріальні блага не можна впливати правовими засобами – впливати можливо лише на поведінку людей. Таким чином, ми підтримуємо наукову думку про те, що об'єктом правовідносин, зокрема й тих, які нами досліджуються, є дії людей, які наділені низкою суб'єктивних прав та обов'язків, реалізація яких відбуваються у правовідносинах із забезпечення фінансової безпеки в державі.

Правильне визначення об'єкта адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки надає можливість окреслити межі правового регулювання фінансової безпеки через встановлення прав та обов'язків учасників означених відносин. Якщо законні фінансові інтереси реалізуються у правовідносинах, то об'єктом є ті дії учасників, які забезпечують реалізацію цих інтересів. Отже розглянемо, на що спрямовані дії учасників в процесі забезпечення фінансової безпеки економічного суб'єкта.

Ю.Г. Кім пише про такі дії, як про діяльність щодо управління ризиками [7], І.А. Бланк акцентує увагу на створенні необхідних передумов фінансової підтримки [8], О.І. Барановський зауважує на необхідності попередженні та зведені негативних чинників до такого рівня, за якого небезпечні обставини не здатні завдати шкоди [9], А.О. Єпіфінов, О.Л. Пластун, В.С. Дембовський вказують на необхідність нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ [10, с.25], Е.С. Дмит-

ренко доводить необхідність забезпечення стану фінансової безпеки різними заходами, зокрема правового характеру [11, с.17].

Стан фінансової безпеки держави та її господарюючих суб'єктів і громадян поряд із діловою репутацією є нематеріальним благом, а для суб'єктів господарювання є нематеріальним активом. Нематеріальна форма такого стану унеможливорює прямий правовий вплив на цей стан та підтриманням його на позитивному рівні, достатньому для задоволення власних законних фінансових інтересів лише за допомогою правових засобів. Проте протидія негативним чинникам, які впливають на стан фінансової безпеки, може бути розглянута як об'єкт, на який спрямовують свої дії учасники адміністративно-правових відносин. Отже, ми робимо висновок – об'єктом адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки є протидія негативним чинникам (загрозам), яка може матеріалізуватися як у активних діях учасників названих правовідносин, так і в утриманні їх від вчинення певних дій. Щоб глибше зрозуміти суть протидії загрозам фінансовій безпеці, звернемо увагу, на що конкретно спрямовують свої дії учасники відносин із забезпечення фінансової безпеки, а саме на:

- а) захист власних фінансових інтересів та фінансових інтересів своїх контрагентів;
- б) профілактику та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність та майно, що знаходиться в їх управлінні;
- в) своєчасне виявлення, аналіз, мінімізацію та усунення потенційних загроз фінансовій безпеці;
- г) збереження й ефективне використання фінансових ресурсів.

Далі, охарактеризуємо протидію загрозам фінансовій безпеці як об'єкт адміністративно-правових відносин.

1. Перше, протидія негативним чинникам має два напрямки, в які спрямовують свою волю дію учасників регульованих відносин – зовнішній та внутрішній. Це пояснюється розподілом загроз та ризиків фінансовій безпеці. Ці два напрямки на практиці надають можливість суб'єкту з владними повноваженнями

з'ясувати, для якого кола суб'єктів права встановлюються права та обов'язки в об'єктивному розумінні. Наприклад, встановлення правил щодо зберігання та транспортування матеріальних цінностей у банку, адресоване для банків, які здійснюють зберігання та транспортування таких цінностей. Такі приписи спрямовані на запобігання зовнішнім загрозам, зокрема з боку кримінальних елементів. Іншою є ситуація, коли Верховна Рада України обмежила за критеріями «бездоганної ділової репутації та задовільного фінансового стану» право виступити власником істотної участі у банку [12]. Цей припис спрямований на протидію внутрішнім загрозам банку.

Друге, якщо за сферою виникнення загрози фінансовій безпеці поділяються на зовнішні та внутрішні, то за видом загроз їх можна об'єднати у три основні групи: 1) економічні, зокрема фінансові; 2) інтелектуальні; 3) фізичні. Що дає така класифікація?

По-перше, класифікація загроз за видами дає змогу визначити напрямки протидії загрозам у діяльності суб'єктів по забезпеченню фінансової безпеки. По-друге, розуміючи, яким загрозам мають протистояти суб'єкти господарювання, суб'єкт з владними повноваженнями має можливість обрати адекватні засоби протидії та методи впливу на господарюючого суб'єкта. По-третє, відповідь на питання, яким загрозам протидіють учасники, надає можливість з'ясувати повноту охопту загроз за їх видами. Наприклад, боротьба з тіньовою економікою спрямована, в першу чергу, на забезпечення реалізації фінансових інтересів держави у частині отримання податків від здійснення господарської діяльності. У такому контексті, обхід податків, на нашу думку, належить до інтелектуальних загроз фінансовій безпеці держави. Зобов'язуючи суб'єктів господарювання встановлювати певний режим у спеціальних приміщеннях підприємств, установ, організацій, банків тощо, держава впливає на суб'єктів господарювання з метою протидії фізичним загрозам. Практична цінність усвідомлення всього спектра загроз фінансовій безпеці сприяє виявленню ризиків фінансової безпеки з метою управління ними.

Третє, крім названих загроз фінансовій безпеці вважаємо необхідним привернути увагу тому, що загрози також поділяються на існуючі та можливі. Ця обставина має суттєве значення при виборі засобів протидії загрозам фінансовій безпеці. Наприклад, засоби попередження або усунення загроз, засоби відновлення фінансового стану, засоби захисту тощо. Разом із тим, права та обов'язки учасників адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки повинні надавати правові можливості протистояти не лише існуючим загрозам, але й можливим загрозам у майбутньому періоді. На нашу думку, це свідчить про те, що державні приписи повинні мати випереджувальний характер. Думаємо, що наведений поділ негативних чинників (загроз) доводить, що адміністративно-правові норми можуть мати обмежений у часі період дії. Наприклад, заходи антикризового управління на період до виходу з кризи. Також назване розмежування загроз свідчить, що робота суб'єктів з владними повноваження не завершується одноразовим прийняттям низки нормативних актів з метою протидії загрозам фінансовій безпеці. Дії учасників щодо протидії негативним чинникам повинні мати постійний характер, а загрози повинні піддаватися моніторингу з боку держави.

Четверте, особливе місце серед негативних чинників фінансовій безпеці займають фінансові ризики. С.І. Ожегов визначив, що ризик може трактуватися як «можлива небезпека»; як «дія на удачу з надією на щасливий результат», ризик у якості дії автор визначив як «прийняття на себе неприємностей які можуть відбутися» [13, с.718]. Вважаємо, що в якості одного з ключових інструментів управління ризиками, у сфері фінансової безпеки, є право. Але управління ризиками на правовій основі є складним процесом, і тому є декілька причин.

Перша, уникнути ризику, здійснюючи економічну діяльність неможливо, бо будь-яка підприємницька діяльність є ризиковою. Наприклад, банківська діяльність належить до найбільш ризикової діяльності. Друга причина – відмовитися від державно-владного

регулювання у ризикових сферах діяльності також неможливо, бо переважно тут відбувається задоволення фінансових інтересів економічних суб'єктів. Регулювання, в свою чергу, здійснюється органами державної влади та державними органами, взаємодія і координація діяльності яких бажає бути кращою. Третя, недбале або надмірне управління ризиками гальмуватиме розвиток ринкової економіки в державі. Четверте, віднести проблему управління ризиками на розсуд економічних суб'єктів не можна, бо у такому випадку економічно сильніший та фінансово незалежніший суб'єкт буде диктувати умови розподілу ризиків більш економічно слабкому суб'єкту. Економічна нерівність суб'єктів вимагає від держави впливу на порядок розподілу ризиків на основі правил поведінки, встановлених та санкціонованих державою. Цього вимагає від держави обов'язок дбати про забезпечення прав і свобод людини [1].

В цілому наукова класифікація загроз фінансової безпеки виступає ключовою умовою системного підходу до організації протидії негативним чинникам, що спричиняють або можуть спричинити негативні наслідки для фінансового стану економічного суб'єкта. Враховуючи викладене, ми дійшли висновку, що учасники адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки реалізуючи прав та обов'язків спрямовують свої дії на протидію внутрішнім та зовнішнім загрозам фінансового, інтелектуального та фізичного характеру законними засобами. Протидія загрозам здійснюється лише засобами, визначеними або дозволеними законодавством України. Провідна роль у напрацюванні засобів та моделей такої протидії належить державі з правом обмежити оперативну самостійність суб'єктів господарювання в управлінні загрозами на основі державно-владних приписів.

2. Протидія негативним чинникам, як об'єкт досліджуваних правовідносин, має несамостійний характер, що не виключає свободу господарюючих суб'єктів у здійсненні ними підприємницької діяльності. Несамостійність полягає у керівництві процесом протидії не-

гативним чинникам з субординацією суб'єктів. Субординація передбачає підпорядкування владі одного учасника правовідносин іншим на постійній основі. Свобода суб'єкта господарювання полягає у можливості обрати ті чи інші заходи протидії загрозам, рекомендовані державним органом. На господарську свободу вказує можливість прийняти рішення щодо вступу у ті чи інші ризикові відносини, свобода рішення щодо припинення ризикової діяльності, за винятком рішень про примусову ліквідацію. Разом із тим, несамостійність у процесі протидії загрозам фінансовій безпеці не впливає на економічну свободу господарюючого суб'єкта з питань управління фінансами.

3. Протидія загрозам фінансовій безпеці відбувається як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері. Наприклад, і на фінансовому ринку і та виробництві реалізуються засоби протидії негативним чинникам фінансовій безпеці.

4. Методологічно важливим є те, що протидія загрозам фінансовій безпеці, як об'єкт характеризованих правовідносин, виступає не результатом вираженим у фінансовому стані на конкретну дату, а є процесом, який підлягає координації відповідно до встановлених в державі приписів.

Таким чином, протидія загрозам фінансовій безпеці економічних суб'єктів має усі властивості об'єкта адміністративно-правових відносин, сутність якого полягає у свідомій активній діяльності або бездіяльності суб'єктів правовідносин. Протидія загрозам фінансовій безпеці має свою специфіку, яка характеризується підпорядкуванням суб'єктів. У процесі забезпечення належного стану фінансової безпеки суб'єкта важливо відрізнити протидію негативним чинникам в економічному сенсі та протидію як вольові дії учасників правовідносин. Класифікація загроз фінансовій безпеці дає можливість визначити правові засоби протидії таким негативним чинникам та впорядкувати правомочності учасників правовідносин із забезпечення фінансової безпеки залежно від того, яким загрозам необхідно протидіяти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. – Офіц. вид. – К. : Укр. Центр Правничих Студій, 2006. – 128 с.
2. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд. ЛГУ, 1959. – 87 с.
3. Алексеев С.С. Общая теория права : учебник / Алексеев С. С. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 576 с.
4. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2011. – 584 с.
5. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Юрид. лит., 1961. – 381 с.
6. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Є. В. Курінний. – К., 2004. – 36 с.
7. Кім Ю. Г. Проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю. Г. Кім // Менеджмент. – 2008. – № 10. – С. 62–76.
8. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 10).
9. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–25.
10. Фінансова безпека підприємства і банківських установ : монографія / за заг. ред. А. О. Єпіфінова, [А. О. Єпіфінов, О. Л. Пластиун, В. С. Дембовський та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
11. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія / Е. С. Дмитренко. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 592 с.
12. Закон України «Про банки і банківську діяльність» : від 07.12. 2000 р., № 2121-III // ВВР України. – 2000. – № 5. – Ст. 30.
13. Словарь русского языка / сост. С. И. Ожегов. – М. : ОГИЗ, 1949. – 968 с.

Костюченко О. Є. Протидія загрозам фінансовій безпеці як об'єкт адміністративно-правових відносин / О. Є. Костюченко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 326–330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12коеару.pdf>

Досліджено існуючі підходи до розуміння об'єкту правовідносин та на основі класифікації загроз фінансовій безпеці охарактеризовано протидію загрозам як активну волю до діяльності або бездіяльності суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Костюченко Е.Е. Противодействие угрозам финансовой безопасности как объект административно-правовых отношений

Исследованы существующие подходы к пониманию объекта правоотношений и на основе классификации угроз финансовой безопасности охарактеризовано противодействие угрозам как активную волевою деятельности или бездеятельности субъектов административно-правовых отношений.

Kostiuchenko O.E. Countering Threats to Financial Security as the Object of Administrative Legal Relations

The existing approaches to understanding object relations investigated. Based on the classification of financial security threats characterized countering threats as active volitional activity or inactivity of subjects administrative relations is fined.